

Marijana Jukić
Hrvatski državni arhiv
Marulićev trg 21
Zagreb

SOCIJALISTIČKI SAVEZ RADNOG NARODA HRVATSKE – NAJMASOVNIJA DRUŠTVENO-POLITIČKA ORGANIZACIJA U SOCIJALISTIČKOJ HRVATSKOJ

UDK 930.253:061:329.71SSRNH(497.5)

Pregledni rad

U tekstu autorica daje pregled rada (djelatnost i organizacijski ustroj) Socijalističkoga saveza radnog naroda Hrvatske (SSRNH), koji se razvio iz Narodne fronte Hrvatske (NFH). Rad se temelji na arhivskom gradivu i literaturi. Na kraju daje osvrt na arhivističku obradbu i sređivanje gradiva fonda koji se čuva u Hrvatskom državnom arhivu (HDA) u Zagrebu.

***Ključne riječi:** Narodna fronta Hrvatske, Socijalistički savez radnog naroda Hrvatske, društveno-političke organizacije, arhivski fond, Hrvatski državni arhiv, obradba i sređivanje gradiva*

Osnutak i politički okvir rada i djelovanja

Politički temelji za stvaranje jedinstvene fronte nastali su u uvjetima političke i gospodarske nestabilnosti i podijeljenosti u predratnoj Jugoslaviji.¹ Iako se od polovice 1930-ih na partijskim forumima ukazivalo na potrebu osnivanja *pučkih fronti*, konkretnije naznake o nastanku takve organizacije dala je Peta konferencija Komunističke partije Jugoslavije (KPJ), održana u Zagrebu od 19. do 23. listopada 1940., koja je i utvrdila karakter Narodne fronte u Jugoslaviji.²

Proces organizacijskog uobličivanja Jedinstvene narodnooslobodilačke fronte Jugoslavije (JNOF) počeo je tijekom 1944. Te godine promijenjen je naziv u Narodnooslobodilačku frontu Jugoslavije. Na Prvom kongresu, održanom u

¹ Ideja i naziv *Narodna fronta* potječe od francuskih komunista, socijalista i radikala 1934. kao koalicije pod nazivom Narodna fronta Francuske (Spehnjak, K. Neki problemi povijesnog razvitka Narodnog fronta/Socijalističkog saveza u Jugoslaviji 1935–1978).

² Isto.

Beogradu od 5. do 7. kolovoza 1945., donesena je odluka o sjedinjavanju republičkih fronti u okviru NFJ-a, usvojen je Statut i utvrđena *Osnovna programska načela NFJ* kao *općenarodnoga antifašističkog demokratskog pokreta naroda Jugoslavije* za čuvanje i razvoj tekovina NOB-a.³ Na kongresu je ujedno usvojen novi naziv organizacije, Narodna fronta Jugoslavije. Pod tim nazivom djelovat će do Četvrtoga kongresa (održanoga od 5. do 7. travnja 1953), na kojem je preimenovana u Socijalistički savez radnog naroda Jugoslavije (SSRNJ), pod kojim će pak djelovati do 1990., kad prestaje s radom.⁴ Sve organizacijske izmjene SSRNJ-a pratile su republičke fronte, odnosno savezi članice.

Po završetku Drugoga svjetskog rata u Jugoslaviji su slijedile velike političke i društvene promjene. Stvorena je jugoslavenska federacija sa šest republika i dvjema autonomnim pokrajinama s visokocentraliziranim državnim sustavom (svi odnosi išli su od državnoga središta, preko republičkih do lokalnih tijela vlasti). Političku strukturu karakterizirao je jednostranački sustav u formi vladajućega KPJ-a, koji je inicirao osnivanje društveno-političkih organizacija (DPO) s funkcijom političkih organizacija. DPO je zapravo bilo satelit KPJ-a sa zadatkom povezivanja i prenošenja njezinih odluka i politike građanima, zadržavajući relativnu samostalnost u pristupu i metodama rada. Pored NFH-a, DPO su bili: Komunistička partija Hrvatske (KPH), Savez udruženja boraca NOR-a Hrvatske (SUBNORH), Narodna omladina Hrvatske (NOH), odnosno Savez socijalističke omladine Hrvatske (SSOH), Antifašistička fronta žena (AFŽ), odnosno Konferencija za društvenu aktivnost žena (KDAŽ) te Savez ratnih vojnih invalida Hrvatske (SRVIH).

Od samoga osnutka NFH-a se definirao kao revolucionarni antifašistički narodni pokret, savez radničke klase, seljaštva, napredne inteligencije, omladine i ženskoga pokreta u Hrvatskoj.⁵ Iako je Jedinствена narodnooslobodilačka fronta Hrvatske (JNOF Hrvatske) s radom počela u veljači 1944., konkretni zadatci i njihova provedba počeli su nakon prvoga kongresa, koji je održan od 13. do 15. listopada 1946. u Zagrebu (predsjednik Vladimir Nazor, potpredsjednici Franjo Gaži i Rade Pribičević, glavni tajnik Vladimir Bakarić). Kongres je donio temeljne organizacijske dokumente: statut kojim je definiran organizacijski ustroj i plan rada organizacije te rezoluciju, kojom je u cijelosti usvojen program i potvrđena pripadnost NFJ.

Prvi koraci kojima je NFH-a ostvarivao državnu politiku bilo je provođenje različitih vladinih masovnih akcija. Među najvećim problemima s kojima se nova vlast suočavala bio je visok postotak nepismenosti stanovništva. Stoga je među prvim akcijama bila *likvidacija nepismenosti*. Naime, 1945. u Hrvatskoj bilo 350 000

³ Borba br. 191, Osnovna programska načela NFJ (7. kolovoza 1945).

⁴ Izmjena nazivlja NFJ u SSRNJ slijedila na prijedloga Šestoga kongresa KPJ-a (2–6. studenoga 1952), na kojem je i KPJ promijenio naziv u SKJ.

⁵ Jelić, I. Osnovni problemi stvaranja Narodne fronte u Jugoslaviji do 1941, *Putovi revolucije*, br. 7–8, IHRPH, Zagreb 1966.

nepismenih.⁶ Glavni organizatori akcije bili su narodni odbori, tijela prosvjetne uprave, učiteljsko-nastavnički kadrovi i masovne političke organizacije uz podršku tiska. Tijekom 1945. u Hrvatskoj je održano 1748 tečajeva s 30 095 polaznika.⁷ U okviru kampanje opismenjavanja osnivane su knjižnice, škole, večernji tečajevi, stručni tečajevi (poljoprivredni, domaćinski i sl.). Ostale forme narodnoga prosvjeđivanja bile su čitalačke grupe, narodna sveučilišta, domovi kulture i diletantske skupine. Sve akcije bile su preko sustava državnih tijela i DPO-a pod nadzorom KPJ-a, njezinih smjernica i ocjene uspješnosti postignutih rezultata. S istim žarom NFH-a je agitirao za prve poslijeratne izbore za Sabor, Saveznu skupštinu, provođenje agrarne reforme, otkup i kolonizaciju te osnivanje seljačkih radnih zajednica (SRZ).⁸ Isto je tako NFH-a sudjelovao u provođenju *Petogodišnjega plana*,⁹ mobilizaciji *narodnih masa* u obnovi i izgradnji porušene zemlje, izgradnji novih naselja, željezničkih pruga, cesta, zadružnih domova, domova kulture, šumskih i ostalih radova, rješavanju problema opće oskudice te zbrinjavanju ratne siročadi.¹⁰ U praksi su akcije provedene tako da su opće smjernice koje su bile oblikovane u KPH-u prenošene i pojašnjavane organizacijama NFH-a preko agitatora i instruktora, koje je NFH upućivao u organizacije na terenu. U organizacijskom smislu rad NFH-a u ovom razdoblju karakterizira masovnost, organizacijska i kadrovska konsolidacija. NFH je preko oblasnih, okružnih, kotarskih, gradskih, općinskih i mjesnih odbora širio mrežu svojih organizacija diljem zemlje.

Na inicijativu Saveza komunista Hrvatske (SKH) Četvrti kongres NFH-a (od 5. do 7. travnja 1953) donio je odluku o preimenovanju NFH-a u Socijalistički savez radnog naroda Hrvatske (SSRNH). Kongres je ujedno usvojio zaključak da je prošlo razdoblje neposrednih revolucionarnih procesa, vlast je učvršćena te je nastupilo razdoblje sustavne praktične socijalističke izgradnje. Slijedom toga prihvaćena je ocjena da je SSRNH prerastao u vodeću tribinu i masovnu materijalnu snagu socijalističkih misli, rada i procesa, savez svih organiziranih svjesnih socijalističkih snaga oslonjen na radne ljude i građane, organiziran kao jedinstveni demokratski socijalistički pokret, sposoban nositi se s idejnim i političkim problemima u socijalističkoj izgradnji i međunarodnim političkim odnosima, jačanju industrijalizacije i ravnomjernijem razvoju svih krajeva u SRH-u.¹¹ Nakon Četvrtoga kongresa SSRNH-a posustaje u organiziranju velikih i masovnih akcija te se orijentirao na razvijanje samoupravljanja i komunalnoga sustava.¹²

⁶ HR-HDA-1228.3.1.2. Planovi rada i izvješća o radu GO i organizacija Fronte.

⁷ Isto.

⁸ Spehnyak, K. Socijalistički savez i demokracija – jedan ili više kandidata. Analiza izbora za Sabor i Saveznu skupštinu 1953. godine, *ČSP*, br. 22/3 1990, Zagreb 1990.

⁹ Početna strategija industrijalizacije zemlje i razvojne politike počela je konceptom industrijalizacije zemlje, koja je bila definirana prvim petogodišnjim planom (1947–1951).

¹⁰ Iscrpna izvješća o problemima otkupa i ulozi Fronte u provedbi nalaze se u izvješćima CK KPH, *Fontes. Izvori za hrvatsku povijest*, 16/2010. i 17/2011.

¹¹ *Vjesnik*, br. 2517 (7. travnja 1953).

¹² HR-HDA-1228.4.1.3. Izvješća o radu SSRNH, organizacija i kotarskih komiteta SKH.

SSRNH je sudjelovao u izradbi statuta teritorijalno-političkih zajednica kotara i općina, mjesnih zajednica, radnih zajednica od posebnoga državnog značenja i statuta društvenih organizacija i udruženja građana tako da je izrađivao *preporuke*, a za neka područja (prosvjeta, zdravstvo, znanost, fizička kultura i sl.) posebne prijedloge za koje je držao da su nužni da se uvrste u statute. Nadalje, organizacije SSRNH-a pridonijele su uvođenju samodoprinosu, osobito za financiranje međuseoskih potreba (elektrifikacija, izgradnja putova i sl.), pri čem su o visini samodoprinosu odlučivali građani na referendumima. U suradnji s ostalim političkim forumima SSRNH je 1962. inicirao političko-teritorijalnu reorganizaciju kotareva i općina.¹³ Ovakva teritorijalna reorganizacija trebala je pridonijeti gospodarskomu razvoju, efikasnosti društvenih službi i unapređenju međuopćinske suradnje. SSRNH je bio sudionik u osnivanju i razvoju mjesnih zajednica, koje su bile zamišljene kao okvir samoupravnih zajednica građana za koordinaciju različitih organizacija, institucija i građana pojedinaca u kojima bi građani vlastitom aktivnošću rješavali osnovna pitanja iz svakidašnjega života u naseljima.

SSRNH i njegove organizacije bile su aktivne u raspravama o prednacrtu Ustava SRH-a i SFRJ-a (1963. i 1974), koji je SSRNH definirao kao masovnu političku organizaciju i demokratski savez građana, spremnu i sposobnu sudjelovati u kreiranju društvenoga razvoja od mjesne zajednice do republike, odnosno federacije.¹⁴

SSRNH je bio uključen u kreiranje kulturne politike u Hrvatskoj i pratio je trendove u svijetu. Priređivao je stručne skupove o ulozi i aktivnostima knjižnica i čitaonica, društvenih domova, klubova, razmatrao o njihovom statusu i financiranju.

Sukladno *Zakonu o javnom informiranju SRH*¹⁵ SSRNH je provodio direktive SKH-a o kontroli i nadzoru nad *sredstvima javnoga informiranja*, odnosno javnim medijima. Zahvaljujući tomu zakonu, osim obvezne suglasnosti SSRNH-a za pokretanje glasila, SSRNH je preko izdavačkih i programskih savjeta utjecao na imenovanja glavnih i odgovornih urednika, financiranje i u konačnici obustavu glasila koja nisu ostvarivala utvrđenu programsku koncepciju i uređivačku politiku. U skladu s tim SSRNH je pratio rubrike dnevnih listova i radijskih emisija, posebno u svezi s unutarnjim, gospodarskim i vanjsko-političkim zbivanjima. Isto tako niti zabavni i športski tisak nije bio lišen nadzora. Analizirali su se tvz. zabavni listovi, emisije i programi za djecu i mlade, ženske revije, popularno-znanstvene i kulturne rubrike, magazini i športski tjednici.¹⁶

Odredbama *Društvenoga dogovora o kadrovskoj politici u SRH* (1981) utvrđeno je sudjelovanje SSRNH-a u davanju suglasnosti pri odabiru, odnosno imenovanju kandidata na različite funkcije na republičkoj i saveznoj razini (tijela

¹³ Tako je od prijašnjih 275 formirano 111, pa 109 općina, a od 27 kotareva prvo 9 i konačno 8.

¹⁴ HR-HDA-1228.5.2.8. Sekcija za razvoj političkog sistema samoupravljanja.

¹⁵ NN 11/1982.

¹⁶ Grbelja, J. Cenzura u hrvatskom novinarstvu 1945.–1990. Zagreb, 1998.

vlasti, DPO, SIZ-ovi, udruženja građana). Time je SSRNH sudjelovao u kreiranju kadrovske politike u SRH-u.

S posebnom pozornošću SSRNH je pratio događaje i pojave u republici i federaciji koji su bili popraćeni burnim javnim reakcijama u zemlji i inozemstvu (*Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika*, gospodarske reforme, studentski nemiri, nacionalno buđenje, *Hrvatsko proljeće*).¹⁷ Tijekom 1980-ih u fokusu je bio porast historiografskih knjiga, memoarske literature i feljtonistike, i to uglavnom o povijesti NOB-a s negativnim konotacijama, što je izazivalo pozornost javnosti.¹⁸ Među autorima su se isticali: Stanko Lasić, Velimir Terzić, Vladimir Dedijer, Vojislav Koštunica, Kosta Čavoški, Vjenceslav Cenčić i dr. Nakon smrti Josipa Broza Tita sve je više do izražaja dolazila gospodarska i politička kriza u federaciji, praćena poremećajima međunacionalnih odnosa i neredima u Socijalističkoj Autonomnoj Pokrajini Kosovo.¹⁹ Slijedile su učestale kritike političkoga sustava, koje su bile usmjerene na probleme u funkcioniranju federalizma, s naglaskom na položaj i ulogu saveznih državnih i političkih centara.²⁰ Unatoč svemu, SSRNH je, iako u manjem opsegu, nastavio sa svojim raznovrsnim socijalno-humanitarnim (skraćeno radno vrijeme roditelja djece s posebnim potrebama, unapređenje hitne medicinske pomoći u SRH-u, obilježavanje *Međunarodnoga dana invalida*, suradnja s Međunarodnim fondom *Gladno dijete*) i odgojno-prosvjetnim aktivnostima (praćenje zakona i zakonskih akata, unapređenje standarda i stipendiranje učenika i studenata).²¹ Na području zdravstva i socijalne zaštite SSRNH je sudjelovao u izradbi i primjeni socijalnih programa u svezi s mirovinskim i zdravstvenim osiguranjem radnika i poljoprivrednika, a s naglaskom na specifične potrebe osoba s invaliditetom i radnim odnosima radnika (godišnji odmor, zaštita na radu, uvjeti rada, radno vrijeme). Različitim akcijama i manifestacijama u kojima su sudjelovale športske organizacije i sindikati ukazivalo se na značenje fizičke kulture, športa i rekreacije kao svojevrsne pokazatelje produktivnosti rada i kulture zdravlja.

U međunarodnim aktivnostima SSRNH pratio je također međunarodna zbivanja i odnose te njihov odraz na unutarnji politički razvoj federacije.²² Razvijao je kulturnu suradnju s pozicija nesvrstane Jugoslavije, propagirajući koegzistenciju i suradnju među državama.

SSRNH je po uzoru na SSRNJ pokretao akcije štednje (električne energije, prikupljanje sekundarnih sirovina i sl.), kao prinos u izradbi kratkoročnih i dugoročnih programa ekonomske stabilizacije, uključujući se u različite pristupe,

¹⁷ Pokret, nazivan i maspok te hrvatski nacionalni pokret, koji se temeljio na zahtjevu za većom autonomijom Hrvatske u Jugoslaviji.

¹⁸ Uočavajući značenje takve literature, u Zagrebu je 1983. CK SKH priredio znanstveni skup *Historiografija, memoarsko-publicistička i feljtonistička produkcija u svjetlu aktualnih idejnih kontroverzi*.

¹⁹ Nemiri u Socijalističkoj Autonomnoj Pokrajini Kosovo bili su pod parolom *Kosovo republika*.

²⁰ Bilandžić, D. *Historija SFRJ, Glavni procesi 1918.–1985.*, Zagreb 1985.

²¹ HR-HDA-1228.5.2.17. Sekcija za socijalnu politiku i zdravstvo i 1228.5.2.11. Sekcija za odgoj i obrazovanje.

²² HR-HDA-1228.5.2.15. Sekcija za međunarodne odnose i suradnju.

osnove i okvire za izradbu programa prevladavanja ekonomskih poremećaja. Na sjednicama Republičke konferencije i Sekcije za društveno-ekonomska kretanja i razvojnu politiku raspravljalo se o opskrbi stanovništva robom široke potrošnje, nestašici energenata, sezonskim poljoprivrednim radovima i provođenju *Dugoročnoga programa ekonomske stabilizacije u republici i federaciji*.²³ SSRNH je dakle pratio i ocjenjivao mjere rješavanja ekonomske krize i visoke inflacije te sudjelovao u donošenju dugoročnih programa ekonomske stabilizacije SRH-a i SFRJ-a.²⁴

Problemi jugoslavenskoga federalizma, stagnacija samoupravljanja, ekonomska kriza, nezaposlenost, pad životnoga standarda bile su redovite teme na sjednicama i konzultativnim sastancima tih godina te glavni izvor nezadovoljstva u republici i federaciji.²⁵ Potkraj 1980-ih slijedio je val kritika s različitih pozicija i različitim tendencijama, koje su bile refleksija političkih podjela u društvu. Pokazalo se da su problemi bili mnogo dublji, složeniji i teži nego što se mislilo. Političke promjene koje su slijedile početkom 1990-ih pomele su SSRNH zajedno s cjelokupnim društvenim sustavom SFRJ-a.

Metode i oblici rada Saveza

Status i ustroj SSRNH-a bili su vrlo kompleksni, uvjetovani političkom situacijom i financijskim mogućnostima u SSRNH-u i republici. Uloga i funkcija u političkom sustavu, odnosno program i zadatci proizlazili su iz kongresnih odluka SSRNH-a, SKH-a, odnosno SKJ-a, Ustava SRH-a i Statuta SSRNH-a, koji je proizašao iz Statuta SSRNJ-a. SSRNH se bavio svim područjima društvenoga života, problemima i usmjeravanjem građana da djeluju prema intencijama SKH-a. SSRNH je naime imao zadatak razraditi osnovne partijske planske zadatke, prenoseći ih članstvu koje je osiguravalo provedbu zadanih ciljeva.²⁶

Ustroj i djelovanje SSRNH-a bili su definirani Statutom. Na čelu SSRNH-a bio je Kongres, sastavljen od delegata iz svih organizacija, kao najviše tijelo koje je određivalo i usmjerivalo rad organizacije. Kongres je birao Zemaljski odbor (1950. preimenovan u Glavni odbor), koji je imao od 150 do 200 delegata, i Predsjedništvo, koje je imalo od 20 do 40 članova. Glavni odbor vodio je SSRNH između kongresa.²⁷

Umjesto dotadašnjega Glavnog odbora vodstvo SSRNH-a preuzela je 1967. Republička konferencija (RK) kao vodeći kolektivni forum. Uloga RK-a

²³ HR-HDA-1228.5.2.19. Sekcija za društveno-ekonomska kretanja i razvojnu politiku, Odbor za provođenje politike i mjera društveno-ekonomske stabilizacije.

²⁴ U politici ekonomskoga razvoja izrađeno je ukupno 15 dokumenata u kojima su obrađeni pojedini sektori i aspekti razvoja društva. Najvažnija su prva tri: prvi *Antiinflacioni program*, objavljen 1982. za sprečavanje inflacije i povećanje efikasnosti zarađivanja. Drugi se temeljio na problemu nezaposlenosti, a treći na stambenom i komunalnom gospodarstvu.

²⁵ HR-HDA-1228. 5.1.1. Sjednice RK SSRNH i 5.2.1.2. Sjednice Predsjedništva RK.

²⁶ To se zorno vidi u okružnicama koje je SSRNH upućivao organizacijama SSRNH te u izvješćima organizacija o stanju na terena.

²⁷ HR-HDA-1228.3.1.2. Planovi rada i izvješća o radu GO i organizacija Fronte.

također je bila definirana statutom, programima i odlukama kojima je usmjeravala aktivnosti SSRNH-a u rješavanju aktualnih političkih, društvenih i gospodarskih problema. Sastavljen od delegata organizacija SSRNH-a i kolektivnih članova, donosio je statut, sazivao kongres i izrađivao strategiju rada cjelokupne organizacije. RK je u pravilu na konstituirajućoj sjednici donosio *programsku orijentaciju*, koja je sadržavala osnovne smjernice rada i aktivnosti SSRNH-a u sljedećem četverogodišnjem mandatu. Na temelju *programske orijentacije* usvajan je godišnji plan rada. Programom rada utvrđivana je strategija rada, akcije, odnosno teme i problemima kojima će se RK baviti, rok razmatranja problematike i nositelji priprema. Stavovi, zaključci i odluke koji su usvajani na sjednicama RK-a i njegovih radnih tijela javnosti su bili prezentirani preko javnih glasila, publikacija i konferencija za tisak. SSRNH je izdavao svoje publikacije: bilten *Fronta* (s tiražom od 10 500 primjeraka), *Informacije*, *Pregled sjednica*, *Bilten SSRNH-a* i *Izbor iz štampe*. Osim članova RK-a, čiji je broj varirao od 202 do 209, na sjednicama RK-a sudjelovali su i predsjednici organizacija SSRNH-a te ostali uzvanici.²⁸

Predsjedništvo je bilo kolektivno, koordinacijsko i izvršno-političko tijelo RK-a, kojega je djelokrug bio utvrđen Statutom te Poslovníkom o radu RK-a i Predsjedništva. Osim toga, Predsjedništvo je usmjeravalo i poticalo rad sekcija i ostalih radnih tijela RK-a i o rezultatima redovito izvješćivalo RK. Nadalje, Predsjedništvo je priređivalo javne rasprave i dogovaralo načine pripremanja stavova za delegate u Društveno-političkom vijeću Sabora SRH-a i usmjeravalo rad delegacije u SSRNJ-u. Predsjedništvo je, među ostalim, donosilo odluke o sazivu sjednica RK-a, raspoređivalo zaduženja u svezi s pripremama za sjednice (pripreme materijala, utvrđivanje tema, izbor sudionika) te vodilo ostale poslove nužne za uspio rad RK-a. Isto tako, Predsjedništvo je donosilo financijski plan SSRNH-a, koji je dostavljan RK-u na usvajanje.²⁹

Prema Statutu, za razmatranje i rješavanje pitanja i problema iz pojedinih oblasti društvenih djelatnosti RK je osnivao različite oblike radnih tijela: sekcije, tribine, klubove, komisije, odbore, koordinacijske odbore, radne grupe i sl. Sekcijski rad bio je stalni organizacijski oblik rada RK-a. Sekcije su osnivane kako bi organizirale i poticale javnu raspravu o društvenim i gospodarskim problemima, razmjenu mišljenja i donošenje zaključaka. U njihov rad bili su uključeni predstavnici organizacija SSRNH-a, samoupravnih i predstavničkih tijela, znanstvenih i znanstveno-istraživačkih ustanova. Radi uspješnije djelatnosti, osnivale su svoja stalna i povremena radna tijela (odbore, savjete, radne grupe i sl.).³⁰

Polovicom 1960-ih SSRNH je u suradnji s CK SKH-om osnovao zajednički Centar za dokumentacije i političke informacije, koji se razvio u Centar za informiranje i dokumentaciju. Bavio se sustavnim i organiziranim prikupljanjem, evidentiranjem, sistematiziranjem i arhiviranjem dokumenata koji su nastali radom radnih

²⁸ HR-HDA-1228.5.1.1. RK SSRNH, Sjednice RK.

²⁹ HR-HDA-1228.5.2.1.2. RK SSRNH, Sjednice Predsjedništva RK.

³⁰ HR-HDA-1228.5.1.3. Planovi i izvješća o radu RK.

tijela i organizacija SSRNH-a, drugih društveno-političkih (SKH, SSOH, VSSH, SUBNORH) i društvenih organizacija te radom predstavničkih i izvršno-upravnih tijela i društveno-političkih zajednica relevantnih za rad SSRNH-a. Svrha Centra bila je informiranje iz organizacija i prema organizacijama SSRNH-a o radu RK-a, sekcija i drugih državnih tijela i organa, suradnja s glasilima javnoga informiranja i analitičko praćenje njihove aktivnosti.³¹ Odlukom SSRNH-a 1975. prestala je samostalno funkcionirati *Konferencija za aktivnost i ulogu žena u društvenom razvoju* te je kao Savjet za društveni položaj žene nastavila rad u okviru SSRNH-a.

Za pregled i kontrolu financijskoga poslovanja SSRNH-a bio je ovlašten devetočlani Nadzorni odbor. Pripreme prijedloga o financijskom poslovanju SSRNH-a i naknade osobnih dohodaka djelatnika RK-a bili su u djelokrugu Administrativno-finanicijske komisije.

Sva radna tijela u SSRNH-u bila su dužna izrađivati svoje interne pravilnike o radu, koji su pak morali biti u skladu s Poslovníkom o radu RK-a i Predsjedništva.

SSRNH je cjelokupnu djelatnost 1982. podijelio u sedam osnovnih organizacijskih skupina, pri čem je svaka skupina sastavljena od nekoliko podskupina.

I. RAZVOJ SSRNH

- Sekcija za organizacijsko-politički razvoj i kadrovsku izgradnju
- Koordinacijski odbor za DOUG
- Koordinacijski odbor za njegovanje i razvijanje revolucionarnih tradicija
- Koordinacijski odbor za obilježavanje imena i djela Josipa Broza Tita

II. KADROVSKA POLITIKA

- Koordinacijski odbor za kadrovsku politiku SRH
- Odbor za *Priznanje SSRNH*
- Komisija za predstavke, molbe i žalbe

III. RAZVOJ POLITIČKOG SISTEMA SOCIJALISTIČKOG SAMOUPRAVLJANJA

- Sekcija za razvoj političkog sistema socijalističkog samoupravljanja
- Koordinacijski odbor za ONO i DSZ

³¹ Početkom 1961. uspostavljena je zajednička služba političkih informacija SSRNH-a i Centralnog komiteta SKH-a. Služba je 1963. organizirana u Centar za političku dokumentaciju i informacije. Godine 1966. SSRNH je osnovao samostalnu Informativnu-dokumentacijsku službu, koja je 1976. preimenovana u Službu za informiranje i dokumentaciju (SID), a 1981. u Centar za informiranje i dokumentaciju (CID).

IV. KULTURA UMJETNOST, OBRAZOVANJE, FIZIČKA I TEHNIČKA KULTURA I ZNANOST

- Sekcija za kulturu i umjetnost
- Sekcija za odgoj i obrazovanje
- Sekcija za znanstveno-tehnički razvoj

V. INFORMIRANJE I MEĐUNARODNI ODNOSI

- Sekcija za informiranje i javno mnijenje
- Sekcija za međunarodne odnose i suradnju
- Centar za informiranje i dokumentaciju

VI. SOCIJALNA POLITIKA, ZDRAVSTVO I ZAŠTITA ČOVJEKOVE OKOLINE

- Sekcija za socijalnu politiku i zdravstvo
- Sekcija za zaštitu i unapređenje čovjekove okoline

VII. DRUŠTVENO-EKONOMSKI ODNOSI

- Sekcija za društveno-ekonomska kretanja i razvojnu politiku
- Sekcija za poljoprivredu
- Savjet za društveni položaj žene

Osim preko svojih redovnih radnih tijela, SSRNH je redovito priređivao skupne oblike rada: savjetovanja, stručni skupovi, okrugli stolovi i konzultativni sastanci na kojima je sudjelovao široki krug znanstvenika i ostalih stručnjaka.

Koordinacija i suradnja SSRNH-a s konstitutivnim organizacijama ostvarivana je zajedničkim akcijama i aktivnostima na svim poljima društvenih djelatnosti. Međusobna informiranost ostvarivana je razmjenom redovitih i izvanrednih publikacija ili izdavanjem zajedničkih.

SSRNH je bio organiziran na teritorijalnom principu, a osnova je organiziranja bila organizacija u općini. Osnovna organizacijska jedinica u općini bio je mjesni (rajonski, seoski, blokovski ili ulični) odbor. Prema *Organizacijskomu razvoju Narodne fronte Hrvatske* Zemaljskoga odbora 1947. u Hrvatskoj je bio 1 oblasni odbor, 10 okružnih, 87 kotarskih, 21 gradski i 2278 mjesnih odbora NFH.³² U sljedećem razdoblju broj kotarskih odbora varirao je od 80 do 82, općinskih od 99 do 117, a gradskih od 17 do 24. Ukidanjem kotareva kao teritorijalnih jedinica 1967., s radom prestaju i kotarski odbori. Početkom 1970-ih pored postojećih

³² HR-HDA-1228.3.1.2 Planovi rada i izvješća o radu GO i organizacija Fronte.

općinskih (kojih se broj popeo do 100) formirane su složenije strukture: 1970. međuopćinske konferencije (ukupno 8) i 1974. konferencije zajednica općina (ukupno 10). Odnos između nižih organizacija sa SSRNH-om temeljio se na principu vertikalne odgovornosti. SSRNJ je slao upute i smjernice SSRNH-u, a on ih je prosljeđivao organizacijama na terenu preko instruktora, a poslije direktivnim pismima (okružnicama) s općim uputama za postupanja. Istodobno s razvojem *upravljačkog aparata* u SSRNH-u su osnivani i upravljački aparati u organizacijama na terenu. Pomoć organizacijama SSRNH-a u organiziranju i rješavanju pojedinim problema pružale su sekcije RK-a kao instruktori koji su pri obilascima organizacija provjeravali stanje i ocjenjivali postignute rezultate. Intenzivni obilasci i kontrole rada na terenu bili su uoči lokalnih godišnjih konferencija, značajnih akcija, donošenja zakona i izmjena Ustava SRH-a i SFRJ-a. Na taj je način SSRNH mogao prije donošenja stavova i zaključaka konzultirati one koji su te stavove i zadatke provodili u praksi.³³

Članstvo kao snaga SSRNH-a

Prema podrijetlu, sastavu i općim zadacima rada SSRNH je predstavljao politički, ideološki i socijalni pokret u Jugoslaviji koji je uključivao seljake, radnike i intelektualce. S obzirom na to da se SSRNH Statutom definirao kao dobrovoljni savez građana, najširi oblik njihova političkog organiziranja i akcija, oblik okupljanja i ujedinjavanja svih organiziranih socijalističkih snaga u SRH-u, članom je mogao postati svaki građanin koji je imao politička i građanska prava, bilo neposredno bilo posredno, odnosno preko članstva u nekoj organizaciji koja je bila članica SSRNH-a.³⁴ Uključivanjem svih masovnih *izvanpartijskih* organizacija (SUB-NORH, SSOH, AFŽ, sindikati) i udruženja građana (kulturne, športske i prosvjetne organizacije kao što su: Seljačka sloga, Savez društava *Naša djeca*, Narodna tehnika Hrvatske, Prosvjetni sabor Hrvatske, SKD Prosvjeta, Savez za fizičku kulturu Hrvatske i dr.) u jedinstvenu općenarodnu političku organizaciju bila je platforma za nadzor i realizaciju partijskih ciljeva.³⁵ Pozitivni efekti na građane odražavale su se u članstvu. NFH-a je 1945. brojio 796 683 članova, 1946. 995 450, a 1948. 1 930 129 članova.³⁶ Brojnost i masovnost organizacija na terenu zahtijevali su organizacijsku sredenost i poboljšanja u evidencijama i ubiranju članarine. Iako se SSRNH financirao iz republičkih proračunskih sredstava, članarina je bila bitan izvor prihoda.

S obzirom na to da su članovi bili svjesni svojih prava, u nastojanju da ih potpunije oživotvore, upućivali su SSRNH-u predstavke i žalbe u svezi s osobnim

³³ HR-HDA-1228.5.2.2.9.1. Izvješća o radu organizacija SSRNH.

³⁴ Statut Republičke konferencije Socijalističkog saveza radnog naroda Hrvatske, Zagreb 1985.

³⁵ HR-HDA-1228. 4.2.9. Komisija za društvene organizacije i 5.2.3. Koordinacijski odbor za društvene organizacije i udruženja građana.

³⁶ *Organizacioni rad i plan rada Narodne fronte Hrvatske*, Izvješće S. Komara na II. kongresu NFH-a.

ili društvenim interesima (stambeni problemi, imovinsko-pravni i radni odnosi, socijalna zaštita, prigovori na rad upravnih tijela i službenika).³⁷

Osvrt na arhivističku obradbu i sređivanje fonda

Polazna točka u arhivističkom sređivanju i obradbi fonda SSRNH-a kao DPO-a zahtjeva dobro poznavanje društvenih procesa, političkih aktivnosti i idejnih kretanja u razdoblju koje je odredilo tijek političkih promjena kako u SRH-u tako i u SFRJ-u.³⁸

Hrvatski državni arhiv preuzeo je gradivo spajanjem Arhiva Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske (AIHRPH) 1995.³⁹ Arhivistička obradba i sređivanje započeto je 1963. u AIHRPH-u i nastavljeno u HDA-u, a s prekidima su trajali do 2013. Sređivanje i obradba temeljili su se na jasno definiranom teorijskom okviru te s precizno razrađenom metodologijom u pristupu analizi fonda i gradiva. Iako se SSRNH u načelu pridržavao uredbi o uredskom poslovanju⁴⁰ te na temelju njih donosio pravilnike o uredskom poslovanju, zbog manjkavosti u radu pri razvrstavanju spisa znatan je dio dokumentacije bio nerazvrstan.⁴¹ Redovito su to najvrjedniji dokumenti (zapisnici sjednica, izvješća, analize i sl.). Godine 1966. uveden je dodatni način odlaganja spisa. Naime, dio spisa nakon što je proveden kroz spisovodstvene knjige izdvajan je iz redovitoga poslovanja i odlagan u novoformiranu zbirku pod nazivom *D-dokumentacija*. Zbirku je formirao i vodio Centar za informiranje i dokumentaciju. Ona sadržava prikupljene i sistematizirane dokumentacijske cjeline nastale radom organa i organizacija SSRNH-a, radom svih ostalih društveno-političkih (CK SKH, RK SSOH, VSSH, RO SUBNORH) i drugih organizacija te radom predstavničkih i izvršno-upravnih organa društveno-političkih zajednica Hrvatske. Takav način izdvajanja dokumenata bio je po uzoru na praksu u CK SKH-u.⁴²

Nakon preuzimanja iz AIHRPH-a fond je sadržavao 1623 kutije, 999 svežnjeva, 100 knjiga, 12 mikrofilmova (1–15) na zapaljivoj podlozi i kartoteku, a nakon zgotovljenih arhivističkih poslova i provedenoga izlučivanja gradiva kojemu je prošao rok čuvanja fond ima 1638 kutija, 103 knjige, 12 mikrofilmova, 52 DVD-a i kartoteku. Sadržajna struktura fonda podijeljena je na pet cjelina – podfondova, koje su podijeljene na uže problemske cjeline – serije.

Pregled konačnoga Plana sređivanja fonda izgleda na sljedeći način:

³⁷ HR-HDA-1228.5.2.7.3. Informacije o primljenim predstavkama i žalbama građana SRH.

³⁸ ŠTAMBUK-ŠKALIĆ, M, VOJNOVIĆ, B, JUKIĆ, M. Obrada gradiva bivših društveno-političkih organizacija za razdoblje 1941.–1990, Arhivi, uprava i razvoj, Treći kongres hrvatskih arhivista, *Radovi*, 2009.

³⁹ Knjiga akvizicije Hrvatskog državnog arhiva 52/1995.

⁴⁰ NN 7/1958, 3/1974, 53/1974.

⁴¹ Prema *Uputstvu o kancelarijskom poslovanju CK SKH* Sekretarijat GO Saveza donio je 1961. *Odluku o upotrebi jedinstvenih arhivskih znakova i arhiviranju svršenih predmeta prema organizacijskim jedinicama*. Za svaku organizacijsku jedinicu bio je utvrđen arhivski znak, koji se sastojao od oznake grupe poslova u koju je predmet spadao prema svomu sadržaju, označivane arapskim brojem počevši od 01.

⁴² HR-HDA-1220.2.4. Dokumentacija D CK SKH.

HR-HDA-1228 RK SSRNH 1944–1990. (1638 kutija, 103 knjige, 52 DVD-a, 12 mikrofilmova, kartoteka)

1228.1. JNOF Hrvatske 1944–1945. (kut.1–2)

1228.2. Kongresi 1946–1966. (kut. 3–18)

1228.3. Glavni odbor Narodne fronte Hrvatske 1945–1953. (kut. 3–18)

1228.4. Glavni odbor Socijalističkoga saveza radnoga naroda Hrvatske 1953–1967. (kut. 29–257, knj. 4–21)

1228.5. Republička konferencija Socijalističkoga saveza radnoga naroda Hrvatske 1967–1990. (kut. 258–1638, knj. 22–103)

Iz sheme plana sređivanja razvidno je da je svaki podfond jedinstvena dokumentacijska cjelina složena kronološki i u kontinuitetu, organizirana u skladu s ustrojem i radom SSRNH-a u određenom razdoblju. Slijedom toga izrađena je shema koju nalazimo u svim serijama. Svaka serija sadržava gradivo iz djelokruga pojedinoga radnog tijela. Ovisno o složenosti rada svakoga radnog tijela, serije su prema potrebi dalje razrađene do razine predmeta. Ovakav pristup u obradbi i sređivanju gradiva iznjedrio je mnoštvo tematskih dokumentacijskih cjelina koje arhivistima olakšavaju sagledavanje stvaratelja, njegovu životnost i društvenu sveobuhvatnost, a korisnicima jednostavan i jasan pristup informacijama. Gradivo fonda nadopunjuju fondovi i zbirke u HDA-u. Dopunski izvori osobito su bitni za razdoblje od 1944. do polovice 1950-ih zbog fragmentarnosti gradiva u fondu iz toga razdoblja. Gradivo je fonda u dobrom stanju i javnosti je dostupno sukladno arhivskim propisima.⁴³

Pored konkretne ilustracije, rezultati rada sređivanja na fondu mogu poslužiti kao podloga i smjernica za razmatranje problema regionalnih fondova DPO-a u RH.

Zaključak

SSRNH je nedvojbeno bio značajna društvena i politička organizacija, koja je stasala pred kraj Drugoga svjetskoga rata i u okviru plana i programa SKH-a djelovala gotovo pola stoljeća. Organizacijski ustroj i djelatnost omogućili su mu da kao masovna politička organizacija i fronta svih organizacija u poslijeratnoj hrvatskoj povijesti ima značajnu ulogu u društvenim i političkim procesima te kao takav bude integralni dio političkoga sustava SRH-a u cijelom socijalističkom razdoblju. Gotovo da nema područja društvenoga i javnoga života u kojem SSRNH nije bio nazočan (zdravlje, odgoj, obrazovanje, informiranje, zaštita okoliša, socijalni rad, međunarodna suradnja i dr.), obuhvaćajući sve slojeve društva (radnike, seljake, intelektualce, žene, mlade).

⁴³ Zakon o arhivskom gradivu i arhivima (NN 105/1997).

Literatura

- Bilandžić, D. Historija Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije: glavni procesi: 1919–1985., Zagreb 1985. (3. dopunjeno izdanje)
- Grbelja, J. Cenzura u hrvatskom novinarstvu 1945.–1990., Zagreb 1998.
- Ivanović, J. Priručnik iz arhivistike, I. dio, Zagreb 2010.
- Jelić, I. Osnovni problemi stvaranja Narodne fronte u Jugoslaviji do 1941. godine, Zagreb, Putevi revolucije br. 7–8, 1966.
- Spehnjak, K. Neki problemi povijesnog razvitka Narodnog fronta/ Socijalističkog saveza u Jugoslaviji 1935–1978., ČSP, Zagreb 1983.
- Spehnjak, K. Javnost i propaganda: Narodna fronta u politici i kulturi Hrvatske 1945.–1952., Zagreb 2002.
- Spehnjak, K. Neki problemi povijesnog razvitka NF/SSRN u Jugoslaviji 1935–1978., ČSP IHRPH br. 1, Zagreb 1983.
- Spehnjak, K. Organiziranost i oblici djelovanja Narodnog fronta Hrvatske 1945.–1953. godine, Povijesni prilozi br. 6, Zagreb 1987.
- Spehnjak, K. Socijalistički savez i demokracija – jedan ili više kandidata. Analiza izbora za Sabor i Saveznu skupštinu 1953. godine, ČSP br. 22, 3(1990).
- Štambuk-Škalić, M., Vojnović, B., Jukić, M. Obrada gradiva bivših društveno-političkih organizacija za razdoblje 1941.–1990., *Arhivi, uprava i razvoj*, Treći kongres hrvatskih arhivista, Radovi, Hrvatsko arhivističko društvo, 2009.
- Fontes. Izvori za hrvatsku povijest, Zagreb, 16/2010.
- Borba, br. 191 (7. kolovoza 1945).
- Vjesnik, br. 2517 (7. travnja 1953)

Summary

SOCIALIST LEAGUE OF WORKING PEOPLE OF CROATIA – THE MOST MASSIVE SOCIAL-POLITICAL ORGANIZATION IN SOCIALIST CROATIA

In this article the author gives an overview of Socialist League of Working People of Croatia (abbreviated as SSRNH), the most massive social-political organization in socialist Croatia. The first part refers to the foundation and the relationship with other social-political organisations, particularly League of Communists of Croatia (SKH). From the organizational structure that was conceived in seven thematic unities (1. The development of SSRNH, 2. Personnel policy, 3. The development of the political system of the socialist self-management, 4. Culture, arts, education, physical and technical culture and science, 5. Informing and inter-

national relations, 6. Social policy, health care and protection of the environment, 7. Social-economic relations) it is evident that SSRNH followed and analysed almost all the areas of the social and political life in the Socialist Republic of Croatia. Hence, the whole development and activity of SSRNH was determined by the directives from SKH and state government in the way that SSRN was the enforcer of the government and Party policy. This work underlines several areas of activity, such as mass actions during the post-war rebuilding, the establishment of the communal system, control over the media, as well as social-humanitarian and educational engagement of its organisations and collective members. Since this article is the result of a multiyear work on the archival processing and arranging of the fonds HR-HDA-1228. RK SSRNH, the second part of this paper provides information on the course of the arrangement. It focuses on the existing state of the fonds after it was acquired by the Croatian State Archives from Archives of the Institute for the History of the Workers Movement of Croatia, as well as paperwork arrangement of the SSRNH and the way in which the records were laid away. The final plan of arranging the fonds is submitted at the end of the article, based on a clearly defined theoretical frame with punctiliously elaborated methodology that enabled analysis of the records. The plan comprises of basic information on particular archival units-subfonds with inclusive dates and final quantity of the records.

Keywords: SRH, SSRNH, social-political organizations, socialism, archival fonds

Translated by Marijan Bosnar